
KECSKÉS JUDIT

MEDDIG TERJEDHET A DIÁKNÉV HATÁRA? A SELMECI HAGYOMÁNYOKHOZ KÖTŐDŐ DIÁKRAGADVÁNYNEVEK NYELVI ELEMZÉSE¹

Miskolci Egyetem, Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet

1. Bevezetés

A tanulmány a selmeci hagyományőrző közösségek által használt diáknevek, névtani szempontból *diákragadványnevek* terjedelmi korlátait kutatja. A diakrón elemzés a 19. századtól a 21. század első negyedéig terjedő névanyagra épül, felhasználja Boros Zsuzsanna (2004) *A miskolci egyetemisták diáknevei, az úgynevezett alias nevek* c. munkájában közölt 19. századi és 20. századi adatokat, valamint saját gyűjtésből származó (Kecskés 2020a, 2022) 19. és 21. századi forrásokat. A cikk kiinduló hipotézise, hogy a névterjedelem növekedése a névhasználó közösség kommunikációs igényeinek változásából és a névfajta névtani (kategorizációs) jellemzőinek együtteséből fakad. Ezért a cikk röviden bemutatja a 19. és 20. századi névhasználati szokásokat: a selmeci diákhagyományok eredetét, lokalizálja azon közösségeket, amelyek korábban használták vagy jelenleg is használják e neveket; a tanulmány második része pedig a tulajdonnév kategorizációs problémáira mutat rá. A továbbiakban arra a kérdésre keresi a választ, hogyan mérhető a nevek terjedelme, hogyan lehetséges az írásbeli és szóbeli kommunikációban a túlméretezett diákragadványnevek tényleges névként való használata. S végül a tanulmány a diákragadványnév és a nevet tartalmazó személyjelölő szerkezet összefüggéséből vonja le a következtetést, s ad egyfajta választ arra, meddig terjedhet a név határa.

A 20. századi miskolci diáknevek elemzése kapcsán korábban Boros is rámutatott arra, hogy „az alias nevek terjedelmessége már az első látásra szembe-tűnő” (Boros 2004: 10), e megállapítását azonban csak egy szinkrón metszetre, 20. századi anyagára (785 névre) vonatkoztatta. A terjedelem növekedésére még inkább rávilágít a diakrón áttekintésből származó példasor (l. 1. táblázat), amelybe Boros anyaga mellett Weigele Oszkár 19. századi emlékkönyvének adatai (Kecskés 2022) és saját 21. századi miskolci példák (Kecskés 2020a, 2021) is kerültek. A címbéli kérdésfelvetés a fenti példasorból indult ki.

¹ A tanulmány *A nevek határai – a névtan határai* című workshopon 2022. november 16-án elhangzott előadás írott változata.

év	személyjelölő szerkezet	forrás
1852	<i>P. E. vulgo Krokodil</i>	Boros 2004: 27
1859	<i>I. N. vulgo Izé</i>	Kecskés 2022
1859	<i>F. L. vulgo Tordai malacz</i>	Boros 2004: 33, Kecskés 2022
1880	<i>G. J. vulgo Nota bene</i>	Boros 2004: 29
1983	<i>N. M. alias Big Mike</i>	Kecskés 2022
1999	<i>M. F. vulgo Csak Amerikában nem jártam még</i>	Boros 2004: 10
2004	<i>K. S. alias Sanyika! Mennye aludni?!</i>	Kecskés 2020a: 304
2010	<i>O. Cs. G. alias JaPánk</i>	Kecskés 2020a: 304
2012	<i>D. A. vulgo Nazdarovje, avagy Hé Miszter Alkohol</i>	Kecskés 2021: 36
2015	<i>D. D. vulgo Mindenre igent mondó majdnem egri csillag, avagy csendes elhivatottság, akit még a Firmája részegen is felismer</i>	Kecskés 2021: 40
2016	<i>G. Zs. alias Édes élvezetek avagy a nem várt L'Oréal</i>	Kecskés 2020a: 304

1. táblázat: Diákragadványneves személyjelölő szerkezetek példasora

A példasor is mutatja, hogy nem lineárisan növekvő a diákragadványnevek terjedelme, mivel mindkét században vannak egy és két lexémából álló diáknevek, de jól szemlélteti, hogy a személyjelölő szerkezetekben egyre növekszik a diákragadványnev terjedelme.

2. A névterjedelem változásának mozgatórugói

2. 1. Névterjedelem és névközösség

A tulajdonnév egy közösség kommunikációjában funkcionál, így a névterjedelem megváltozását a névközösséget érintő extralingvális és nyelven belüli okok is indukálhatják. Ezért a cikk a következőkben a selmeci diákhagyományokat ápoló közösségeket és névadási szokásukat érintő – elsődlegesen külső okokkal magyarázható – fontosabb változásokat mutatja be.

Az 1735-ben Selmecbányán alapított Bergschola Európa első bányászati-kohászati felsőoktatási intézménye volt, amelyet 1762-ben Mária Terézia emelt akadémiai rangra. A selmeci akadémia köré épülő diákszervezetek alakították ki a diákhagyományokat, amelyeket a 21. században több magyarországi felsőoktatási intézmény diáktársaságai ápolnak. Ennek oka, hogy a Selmecbányáról az első világháború területi átrendeződése elől átmenekített akadémia 1919-ben Sopronba költözött. A Magyar Királyi Bányamérnöki és Erdőmérnöki Főiskola,

később egyetem 1949-ben azonban újból költözni kényszerült. A hazai nehézipar alapjainak lerakásához új típusú szakemberképzésre volt szükség, ezért került Sopronból Miskolcra a Bánya- és Kohómérnöki Kar, amelyhez az új helyszínen újabb kar (Gépészmérnöki Kar) csatlakozott, míg az Erdőmérnöki Kar Sopronban maradt. A két intézmény szétvált, s önálló fejlődését követően újabb és újabb székhelyeken nyitott előbb al-, később önálló intézményeket. A Miskolci Nehézipari Egyetemhez kötődött az 1969-ben létrehozott dunaújvárosi Kohó- és Fémipari Főiskola, amely 2001-ben önállósult; Sopronhoz kötődött az 1972-től Székesfehérváron működő Erdőmérnöki és Faipari Egyetem Földmérési és Földrendezői Főiskolai Kar, amely előbb a Nyugat-magyarországi Egyetem része volt, majd a Soproni Egyetemé (Daloskönyv 2019: 14–22).

A 21. században tehát a selmeci diák hagyományok névadási szokásait négy campuson (Dunaújvárosban, Miskolcon, Sopronban, Székesfehérváron) egymással kapcsolatban álló, de egymástól függetlenül működő diákközösségek tartják fenn. A selmeci diák hagyományok részét képező legtöbb elem írásban rögzített, egységes alapszabályok mentén funkcionál (diáktársaságok felépítése, diáknóták, szakest, salamander, valétálás, viselet), a névadási szokások azonban nem kerültek be nevesítetten az UNESCO Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékére 2014-ben felvételt nyert selmeci diák hagyományokba. S mivel a különböző közösségekben átörökített névadási szokásokból csupán az alábbi keresztelési formula rögzített: „*Balek, én téged megkeresztellek Bacchus, Ceres és a többi pogány istenek nevében. Legyen a te neved ezentúl...*” (vö. Boros 2004: 6), ezért a névközösségekben használt személyjelölő szerkezetek, és annak elemeként a diákragadványnevek terjedelme a kommunikációs igényeknek megfelelően változhatott. Az egymástól különállóan működő névközösségekben feltehetően területi eltérések is kimutathatók, e cikk azonban a történeti adatokat csak a miskolci diákragadványnevek terjedelmi változásaival veti össze.

A selmeci akadémiához kötődő szervezett diákéletéről szóló első írásos emlékek az 1820-as évekből származnak, azokból ismert a *Deutsche Gesellschaft in Scemnitz* nevű szervezet, amely az ifjúság egészét összefogta, s amelynek az első oktatási napokat megelőzően a tagjává kellett válni ahhoz, hogy valaki később hallgató lehessen (Daloskönyv 2019: 23). A taggá válás feltétele a beavatási szertartáson való részvétel, amely keretében a közösséghez való tartozás jeleként az új tag új nevet kapott. A diákragadványnév a hivatalos névhez Boros szerint az *alias* vagy *vulgo* szócskával kapcsolódott, pl. *Privitzcky Ede vulgo Krokodil* (Boros 2004: 27), az általam ismertetett (Kecskés 2022: megj. al.) 19. századi forrásokban azonban a *vulgo*-val kapcsolt diákragadványnevek domináltak, pl.

- *Illés Nándor vulgo Izé*
- *M. Raczkiewicz v. Schaufkaplan*
- *Zulcha Jonas v. Krivan,*
- *Bálás Emil vulgo Jean Petit*
- *Theodor Zippel v. Scandal II.*

Az akadémia hallgatói létszáma az 1830–40-es években elérte az 500 főt, s ahogyan nőtt a létszám, sorra alakultak a diákok származási helye és nyelve szerinti önképző és önszegélyező körök. Így az 1850-es éveket követően már egyetlen szervezet nem tudta összefogni a nagyszámú, multikulturális diákságot, jóllehet a társaságokat egységesítő szándékkal több egyesület is fellépett. A különböző szervezetek létrejötte a hipotézisem szerint a névadásra is hatással volt. Ha feltételezzük, hogy egy diák a származási területek nyelvi kevertsége vagy az egyén multikulturális identitása miatt több szervezetnek is tagja lehetett, az eltérő társaságokban eltérő neveket kaphatott, amely kialakíthatta a hivatalos névhez egyidejűleg kapcsolt több diákragadványnevet. További kutatást igénylő hipotézisem szerint így jöhettek létre az alábbi névformák:

1958: *Báró Treville Richard v[ulgo] majomkirály alias Rosztopsini herceg*

1859: *Szontagh Josef v[ulgo] Rigo v[ulgo] Kis Czimko*

A Selmecről Sopronba költöző diákságot az Ifjúsági Kör újból tömörítette. A II. világháborút követően azonban az Ifjúsági Kör és a kommunista ifjúsági szervezetek ellentéte olyannyira kiéleződött, hogy 1948-ban, a belügyminiszteri döntést megelőzve a kör feloszlatta önmagát, s csak az 1989-es rendszerváltás után alakultak meg újra a szervezetek (Daloskönyv 2019: 30–31). A feloszlátást követően a hagyományok folytatását mutatja pl. az OMBKE² által szervezett 1969-es szakestély és a 80-as évekből származó nevek, pl. 1982: *M. I. alias Misi*, 1983: *N. M. alias Big Mike*, 1983: *P. T. alias Krapacsek* (l. még Boros 2004: 75).

Az 1989-től létrejövő, kari szinten szerveződő ifjúsági körök tartalmában megújították a beavatási szertartást, s bár megtartották a megkeresztelést, abban azonban már intézményen belül sincs egység, hogy a diákragadványnev hogyan kapcsolódik a hivatalos névhez. A Miskolci Egyetemen a megkeresztelést követően kapott név, amelyet az alsóbb évfolyamos hallgató (balek) visel, *vulgo*-val kapcsolódik, s jellemzően felváltja a felsőbb évfolyamos hallgatóként (Firmaként) kapott *alias*-szal kapcsolt név, pl. 2004: *T. N. vulgo Viszontlátásra > alias Gondold meg és ígyál*. Az eltérő szervezetek jelenleg tehát a fiatal és az öregdiák különbségét fejezik ki. Ugyanakkor az ME Jogi Karán nem használnak *vulgo*-val kapcsolt szerkezetet, a hallgatók megkeresztelésüket követően *alias*-szal kapcsolt nevet viselnek, pl. 2016: *Sz. Ö. P. alias Aurea Mediocritas*. Jelen kutatásban feltett kérdés szempontjából kiemelkedően fontos, hogy a névadásra vonatkozó íratlan szabályok csupán az *alias*-szal vagy *vulgo*-val kapcsolt személyjelölő szerkezetre vonatkoznak, a benne található diákragadványnévre nem, így annak terjedelme a névadás motivációja és a névadók kreativitása szerint alakítható.

2. 2. Névterjedelem és tulajdonnévi kategorizáció

A névadás és névhasználat kategorizáció alapján történik, így a prototípus-elméletet követve „egy nyelvi elemmel találkozva először a típusát kell megállá-

² Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület.

pítanunk, jelen esetben azt, hogy tulajdonnévvel van dolgunk” (Slíz 2012: 282). A tulajdonnévi kategorizáció azonban problémát vehet fel, ha a fenti diakrón példatár személyjelölő szerkezeteiből kiemeljük a diákragadványneveket, amelyeket a szerkezet ismerete nélkül nem tudnánk elkülöníteni a közszavaktól (pl. *majomkirály*), mivel formai szempontból a tulajdonnév határát nem jelöli nagy kezdőbetű. Nem lennének elkülöníthetők a köznévi szószervezetektől (pl. *Nota bene*), a mondatoktól (pl. *Sanyika! Mennye aludni?!*), szövegegységektől (pl. *Mindenre igent mondó majdnem egri csillag, avagy csendes elhivatottság, akit még a Firmája részegen is felismer*), hiszen a tulajdonnevekre nem jellemző módon terjedelmesek, tagoltak, központoszási elemeket tartalmaznak.

A típuspecifikáció, azaz annak eldöntése, hogy a tulajdonnéven belül személynévvel van dolgunk, szintén nehézségbe ütközik, főként, ha a kiemelt tulajdonneveket, pl. *Mercur* (1858), *Chimborasso* (1858), *Született Feleség* (2010), *Légy jó mindhalálig* (2017), elsődlegesen nem diákragadványnévként ismertük meg, hanem *teonimaként*, *toponimaként* vagy *címként*. A típuspecifikációt tehát az is befolyásolja, hogy a megismerés során a jelsort elsődlegesen hogyan kategorizáltuk. További jellemzőjük a diákragadványneveknek, hogy vannak köztük prototipikusak, egy szóból állók (pl. *Krokodil*), és nem prototipikusak, több szóból állók (pl. *Mindenre igent mondó majdnem egri csillag, avagy csendes elhivatottság, akit még a Firmája részegen is felismer*); prototipikusak, azaz nem átlátszók (pl. *Big Mike*), és nem prototipikusak, azaz átlátszók (pl. *Csak Amerikában nem jártam még*).

A névadás módja szerint egyaránt találunk példákat a jellemző tulajdonság alapján történő névadásra (pl. szavajárás > *Izé*) és a metaforikus névadásra is, amely valamivel/valakivel való hasonlóságon alapul (pl. *Krokodil*). De a névátvitel alapja sokszor bonyolult asszociációk sorozata, ahogyan a *Mindenre igent mondó majdnem egri csillag, avagy csendes elhivatottság, akit még a Firmája részegen is felismer* név esetében is, amely utal a névviselő tulajdonságaira: mindenre igent mond, elhivatott, csendes; utal a származási helyére, azaz Szomolyára: *majdnem egri*; miközben a szerkezet továbbépítése (*egri csillag*) metaforikusan utal a hallgató által végzett történelem szakra, illetve utal a Balek-Firma közti szoros kapcsolatra is (*akit még a Firmája részegen is felismer*). Mindezekből az következik, hogy e nevek kategorizációja csak a Slíz (2012: 284) által leírt skálafelfogásban határozható meg, azaz a prototipikus és nem prototipikus pólusok közti skála valamely pontján helyezkednek el (pl. *Édes élvezetek avagy a nem várt L'Oréal* – több szóból áll, átlátszó és nem átlátszó névelemeket kombinál, névadási motivációját asszociációs sor jellemzi); s összességében kevésbé prototipikus nevekként jellemezhetjük őket.

A tulajdonnévként való értelmezésben nagy szerepe van a név ismertségének, konvencionalizálódásának, begyakorlottságának és hozzáférhetőségének (l. Slíz 2012: 288), e neveket azonban csak szűk diákkör ismeri, akiket a névadásban éppen a konvencionálistól való eltérés jellemez, ráadásul a nevek hozzáférhetősége is korlátozott, hiszen általában csak a diáktársaságok rendezvényein használatosak. Így az ilyen kevésbé prototipikus nevek értelmezésében, ahogy az ismeretlen nevében is, főként a kontextus segít (Slíz 2012: 288, l. még Tolcsvai Nagy 2008). A kontextus, szorosabb értelemben a személyjelölő szerkezet, amely

egyértelműsíti, hogy az *alias* vagy *vulgo* szócskákat követő bármekkora terjedelmű jelsor tulajdonnévként, azon belül személynévként értelmezendő.

2.2.1. Az alkategorizáció: szlengnév, ragadványnév, diáknév, diákragadványnév

A tulajdonnév kategóriájának hierarchiájában a személynév alkategóriájának meghatározása is problémás. Boros (2004: 7) szocioonomasztikai szempontokból kiindulva szlengnevekként határozta meg e névtípust Kis Tamás definíciója alapján: „szlengneveknek azokat a társadalmi kiscsoportokban megszülető és ott használt ragadványneveket nevezem, amelyek nyelvi síkon a szlenghez kapcsolódnak” (Kis 1996: 94). Kis a szlengnevek alfajtaiként tekintett a *diáknévre*, *iskolai ragadványnévre*, *katonai ragadványnévre*, *bűnözők álneveire*, amely alkategóriák egyre bővültek, ahogyan az egyes alkategóriákról szerzett ismeretek is (pl. a szleng és az apellativizáció kapcsolatáról Takács 2018). Maria Sarhema a finn és magyar szlengnevek összehasonítása kapcsán tett megállapításai rámutatnak, hogy a helsinki és a magyar szlengben ugyanazon szemantikai központok mutathatók ki, pl. a gender, a szexualitás, a rendőrség, rossz és jó tulajdonságok (Sarhema 2017: 95–96). Ezek a fókuszpontok kirajzolódnak a történeti és jelenkori selmeci diákragadványnevekben is, pl. a genderjellemzőket képviseli a női név: *Benzintyúk*, férfi: *CsábÁsz*; az ivászathoz, alkoholhoz köthető jelentésűek, pl. *Krebenränken* (1858), *Alkoholista népvezér* (2005). A magyar rendőrség szlogenjét idézi a *Furikázunk és védünk* (2007), s negatív tulajdonságokra utal a *Patzer 'hülye'* (1859), míg pozitív és negatív tulajdonságokat vegyít az *Odaadó Pimaszság* (2014).

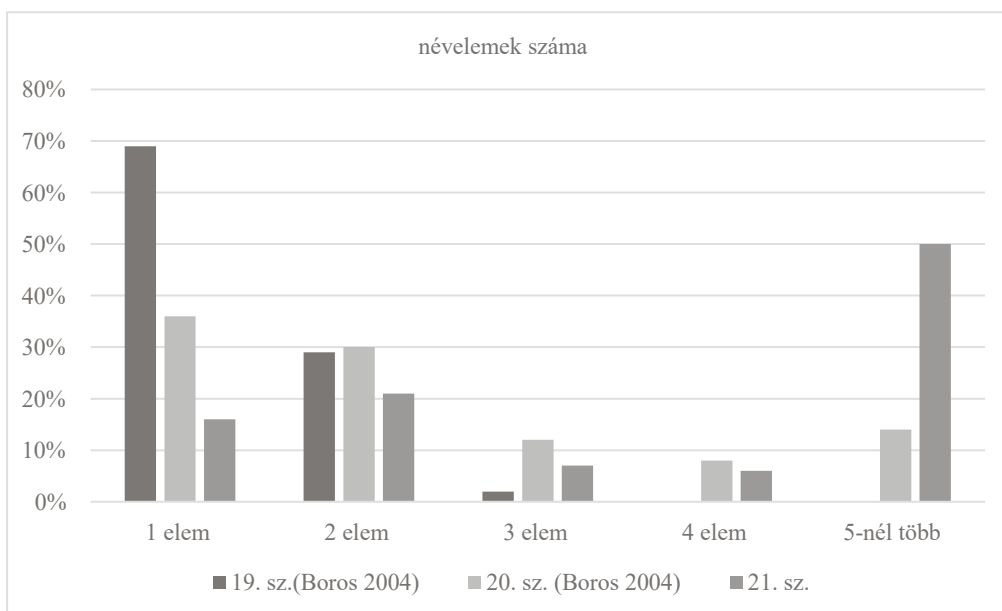
A *ragadványnév* alkategória definíciója viszont nem szocioonomasztikai alapról indul ki, hanem a név történeti kialakulása és a névszerkezetben betöltött helye, szerepe szerinti azonosításból. *Ragadványnév*: „egy adott beszélőközösségtől származó személynév, amelyek a teljes hivatalos név vagy annak valamelyik tagja (családnév, keresztnév) és változata (becenév) mellett, illetve azok helyett állnak” (Fehér 2004: 75). Ezen a kategorizáción belül is értelmezhető az *iskolai ragadványnév*, amely az iskolai közösségekben kialakult és használt ragadványnév, továbbá a *diáknév* is, amely az iskolai ragadványnév egyik altípusa, amelyet diákok adnak egymásnak (l. Mizser 1971).

Mivel a selmeci nevek tulajdonnévként való értelmezésében a személyjelölő szerkezetnek van domináns szerepe, ezért a kétféle megközelítés közül a történeti-szerkezeti jellemzőkre fókuszáló ragadványnév-definícióból kiindulva a *diákragadványnév* terminust alkalmazom Bauko (2009) felfogásában. A diákragadványnév a szlengnév alá foglalható, utal a nevet működtető speciális közösségre, elkülöníti e ragadványneveket a természetes közösségek ragadványneveitől, és egyben utal is szoros kapcsolatukra, mivel a természetes közösségek ragadványnevei, pl. 1680: *Georgius Palocz alias Medve* (Dr. Martos 1989: 58), 1750: *Georgius Szócs alias Balog* (Szabó T. 1983: 13), ugyanazon latin szerkezetsablonnal jöttek létre, amelyet fenntartanak a selmeci névhagyományok, pl. 1859: *Sz. J. vulgo Rigo*, 2007: *S. A. alias Sasszem*, 2016: *G. Zs. alias Édes élvezetek avagy a nem várt L'Oréal*.

3. A diákragadványnév terjedelmének mérése

3.1. Névelemek szerinti vizsgálat

A diákragadványnevek terjedelmének vizsgálatát már Boros is elvégezte, mely „során derült ki, hogy 785 *alias* névből mindössze 287 egyelemű, és a névanyag 63,43%-a, vagyis több mint a fele tartozik a többeleműek közé” (Boros 2004: 10). A „névelemek száma szerinti megoszlást mutató diagramon” a legtöbb elemből álló a 15 elemű név: *Öregember nem vénember, a mérleg 3 kupak + 2 kalippó avagy hol van a katéterem* (Boros 2004: 11). A helynévkutatásban bevezetett és a ragadványnevek elemzésére is adaptált módszer szerint *névelem*nek a névalkotásban szerepet játszó szavakat és toldalékmorfémákat tekintjük (Hoffmann 1993: 55; Fehér 2002: 77). A példa azonban jól mutatja, hogy Boros eltért a hagyományos névelemfelfogástól, mivel a numerikus elemeket (számokat, relációjelet) és a nem lexéma értékű névelőt, tagadószt is elemként tekintette. Az összevethetőség miatt felfogását követi az 1. sz. diagram, amely Boros 19. és 20. századi adatait összeveti saját 21. századi gyűjtésemmel.

1. diagram: A névterjedelem megoszlása névelem szerint

A vizsgálat szerint a 19. századi adatok (összesen 309 diákragadványnév) 69%-a egyelemű, 29%-a kételemű, 2%-a háromelemű, és nincs ennél több elemből álló név. Ezzel szemben a 20. századi névanyag 785 diákragadványnevéből már csak 36% egyelemű, 20%-a kételemű, 12%-nyi a háromelemű név, 8%-a négyelemű, és 14%-ot tesznek ki az öt vagy annál több névelemből álló nevek. Utóbbiak közt a legterjedelmesebb a fentebb bemutatott 15 elemű diákragadványnév. A 21. századi saját gyűjtésem 269 diákragadványnevének már 50%-a

öt- vagy annál több elemű, s mindössze 16%-a az egy névelemű, 21%-a két névelemű, 7%-a három névelemű és 6%-nyi a négy névelemű diákragadvány-név. A három évszázad alatt tehát minden évszázadban szinte megfeleződik az egy néveleműek aránya (69% > 36% > 16%), miközben ugrásszerűen növekszik az ötnél több elemből állók száma (0% > 14% > 50%). Bár ez utóbbi kategóriában nem mutatkozik nagy különbség, mivel a 20. század legterjedelmesebb neve 15 elemű, a 21. századi pedig 16 elemű.

Az egyelemű, háromelemű, négyelemű és ötnél több elemű kategóriákban tapasztalható nagyarányú változáshoz képest a 19. és 20. században szinte konstans, a 21. századra pedig csak enyhe csökkenést mutat a két néveleműek aránya (29% > 30% > 21%). A 19. századi *Tordai malacz*, Borosnál *Kis olasz*, *Kis büdös*, *Kis elefánt*; *Fütyis Jankó*; *Gróf Csáky*, *Tojka Deni* (Boros 2004: 24–26, 33) példákban még sikeresen értelmezhető a diákragadványnevek etimológiai jelentése, többségük szemantikailag átlátszó, a névadás motivációja tulajdonság vagy származás, pl. a *Kis olasz* diákragadványnevet a forrásokból adathatóan olasz származású diák viselte. Formailag a közsavakat tartalmazó szerkezeteknek csak az első lexémája nagy kezdőbetűs. Ugyanakkor a tulajdonnevet is tartalmazó szerkezetek (pl. *Gróf Csáky*, *Fütyis Jankó*, *Tojka Deni*) mindkét lexémája nagy kezdőbetűs. Formailag azonos jegyeket mutatnak a 20. századi nevek is, de bennük egyre nagyobb szerepet kap a szójáték, kétértelműség, pl. *Báj futballista*, *Barna maci*, *Beat rasta*; *Barátom Szókratész*, *Balhés Charlie* (Boros 2004: 38).

A 21. századi nevekben viszont dominánssá válik mindkét lexikális elem nagybetűs írása függetlenül attól, hogy tartalmaz-e tulajdonnévi elemet (pl. *Miss Tatabánya*, *Dance Hero*, *Panzer General*, *Remegő Daloló*, *Dessz Szperó*, *TirPunk Hableány*), s egyre csökken a szemantikailag átlátszó nevek aránya. Tolcsvai Nagy Gábor A tulajdonnév jelentéstanáról egy névcsoport kapcsán c. tanulmányában (1996: 319–320) olyan kétértelműségre épített tulajdonneveket mutat be (pl. *Központi bizottság*, *Kézi Chopin*; *Fekete Lyuk*, *Tilos az Á*; *Nappali Ház*), amelyek a posztmodern névadásra jellemző módon szakítanak a konvenciókkal, látszólagos értelmetlenségre épülnek, s a névadásban nagy szerepet kap a nyelvi játék. Ugyanez jellemzi a selmeci diákragadványneveket is, különböző értelmezési tartományokat hoznak működésbe, amit a következő példa szemléltet. A *TirPunk Hableány* diákragadványnevét mozgósítja a punk szubkultúráról szerzett ismeretet, a hangzás *TirPunk* [ejtsd: tirpánk] utalhat a tirpák népcsoportra, földrajzi területre is; a *hableány* pedig több mese (Andersen-mese, Walt Disney-rajzfilm) figuráját idézi fel. Lényeges rávilágítani arra, hogy miközben a nyelvi játék által elszakad a név a szemantikai átlátszóságtól, fokozottan közelít a formális kételemű névhasználat³ (családnév + keresztnév / keresztnév + családnév) sablonjához, amelyben a 20-21. században a nagy kezdőbetű jelzi a tulajdonnevek határát. A diákragadványnevekben e típus arányának viszonylagos állandóságát azzal magyarázom, hogy a névközösség formális névsablonjához közelít.

³A kételemű névhasználat alatt az egyelemű névhasználatot követően a második névelemmel létrejövő „két elemű személynév” Pais (1955) fogalma szerinti névhasználatot értem, amely nem azonos Hoffmann (1993) névelemfogalmával.

A különböző terjedelmű diákragadványnevekben egyre több nem lexikális vagy morfológiai elem kapott helyet, numerikus jelek a 19. századtól vannak jelen, pl. √ vagy Δ (Boros 2004: 20), központosági jelek, kötőszavak a 20. századtól (pl. *Sanyika! Mennyé aludni?!*; *Én vagyok a Dancing Kvííín, avagy www.kuuussssch.com.*). S nem világos, milyen elemként határozható meg pl. a *www.kuuussssch.com*. Az elemzéséből a névterjedelem növekedése mellett így az is leszűrhető, hogy a selmeci diákragadványnevek kevésbé mérhetőek a Hoffmann-féle névelem fogalma szerint, mivel a nevek alkotóeleme lehet a lexémán, morfémán kívül szám, egyéb numerikus jel és központosági jel is.

3.2. Névrészek szerinti vizsgálat

A tulajdonnevek funkcionális szerkezeti elemzésének alapfogalma a *névrész*, amely a ragadványnév hangsorának olyan egysége, amely a névkeletkezés szituációjában a megjelölt denotátummal kapcsolatos szemantikai jegyet fejez ki (Fehér 2002: 76, l. még Hoffmann 1993, Fehér 2003). A névterjedelem mérésében azért kaphat szerepet e vizsgálat, mivel előfeltevésem szerint a terjedelem növekedése összefügg a névbe „bezsúfolt” egyre több szemantikai jeggyel. Az *egyrészes név* a név viselőjéről egyetlen információt (szemantikai jegyet) hordoz, állhat egy lexémából vagy szerves szószerkezetből, szervesen szókapcsolatból. Történeti és jelenkori példái: *Krokodil, Izé, Nota bene; Oh télleg...; Zsugabubus, Meek Mester*. Kétrészes vagy összetett név a viselőjéről több szemantikai jegyet fejez ki, pl. *Tordai malacz, Big Mike, Miss Tatabánya, Remegő Daloló*. Átmenetet képeznek a két típus között a kettős névelőzményű nevek, amelyekben az egyes névelőzmények nem szószerkezetek (Fehér 2003: 77), pl. *JaPánk*. A névviselő megadta a névadás motivációját, amelyből látszik, hogy rendkívül sok információ sűrűsödik össze e rövid terjedelmű névbe: „akkoriban a punk szubkultúra és a kortárs japán kultúra határozta meg érdeklődési köröm, jellemem, és a szócikkeket is szeretem” (adatközlő: *O. Cs. G alias JaPánk*). A nyelvi játékkal létrehozott nevekben vagy a történeti forrásokban, ahol nincs megjelölve a névadás motivációja, a denotátummal való kapcsolat meghatározása azonban nagyon nehéz vagy lehetetlen. További problémát jelent, hogy a nagy terjedelmű nevek jellemzően a funkcionális elemzés szerint kategorizálhatatlan csoportba tartoznak, mivel csak a szűkebb közösségen belül csak a névadó személy és névviselő ismeri fel a név és a denotátum közötti kapcsolatot, pl. *G. Zs. alias Édes élvezetek avagy a nem várt L'Oréal*. A névrészek szerinti elemzés problémája tehát kettős, egyfelől a nyelvi játékosságra, kétértelműségre való törekvés elhomályosítja a névrészek határát, másfelől a névadásra jellemző bonyolult asszociatív sorozatok lehetetlenné teszik a név és a denotátum kapcsolatának meghatározását.

A névelemek és a névrészek szerinti vizsgálatból együttesen az a következtetés vonható le, hogy a bár a gyakorlatban érzékelhető a diákragadványnevek terjedelmének növekedése, a nem tipikus névelemek használata, valamint a nyelvi játék, kétértelműség, az asszociatív névadás miatt nehezen határozható meg pontosan a név terjedelme.

4. A terjedelmes diákragadványnevek tényleges névként való használata, értelmezése

Felmerül a kérdés, hogy ha a kategorizáció és a névterjedelem meghatározása nehézségekbe ütközik, akkor hogyan használható a kommunikáció különböző szinterein e diákragadványnév, különösen a terjedelmes nevek. A diákragadványnevek írásbeli és szóbeli használatát is ismerjük a 19. századtól fogva. Írásbeli dokumentumai a daloskönyvek, valéta ívek/könyvek aláírási formulái, a szakestek házirendje, amely az est szabályait, funkcionáriusait rögzíti. A szakest a diáktársaságok hivatalos összejövetele, amely a 19. század óta kialakult rendszabályok szerint működik. A szakesten főszabály szerint csak megkeresztelt diák, kizárólag diákragadványnévre szóló meghívóval vehet részt. E nevek szóbeli használata is elsődlegesen a szakestekre korlátozódik, illetve a hagyományápoló társaságok egyéb eseményeire, barátok, Firma-Balek egymás közötti megszólítására. Az írásbeli és szóbeli névhasználatot meghatározza a közös diskurzusvilág, azaz a selmeci hagyományok ismerete. A névként való értelmezést – különösen a terjedelmesebb nevekét – segíti, hogy a név „előre csomagolt nyelvi egységként általában főnévi szerepet tölt be a mondatban” (Tolcsvai Nagy 2008: 35). Az alábbi példák jó mutatják, hogy az írásbeliségben segíti a tulajdonnév határának felismerését a diáknevet indító nagy kezdőbetű (1. sz. példában), szóbeliségben pedig a grammatikai szerkezet ismerete (2. sz. példa: *kijelölöm* + *-t* tárgyrag), amelyben főnévként viselkedik a tulajdonnév. Továbbá írásban és szóban egyaránt segíti a névként való felismerést az a közös diskurzusvilágból származó tudás, hogy az *alias* vagy *vulgo* szócska diákragadványnevet vezet be:

1. *Legyen az elnök R. L. alias Csak egy sörre jöttem, tehát hajnalig maradok.*
2. *Major Dominának kijelölöm D. P alias Szendvicslány avagy Zsolca is the Bestet.*

A közös diskurzusvilág és a kontextus mellett a névhasználó közösség névkompetenciája, azaz a névmodell ismerete is egyértelműsíti a diákragadványnevet. S mivel a 19. század óta formailag nem változott a névsablon (hivatalos név + *alias* / *vulgo* + diákragadványnév), amely magába foglalja a diákragadványnevet, így a közösséghez lazábban kapcsolódó volt diákok (Veteránok), kutatók számára is hozzáférhetővé válik a név, lényegében a személyjelölő szerkezetből kinyerhető a diákragadványnév. Azonban a közösségen kívüli személyek vagy a közösség tagja számára eltérő tudásösszetevők mentén indul el az értelmezés. A *TirPunk Hableány* diákragadványnév – a korábban említettek szerint – a közösségen kívüliek számára is aktiválhatja a punk szubkultúrát, egy népcsoportot és valamely mesefilmfigurát, míg a közösség azonos szinkrón metszetében együtt élő tagjai számára a kezdőbetűk: *TH* [ejtsd: téhá] a névviselő becenevét idézik fel, aki régen punk volt, és úgy táncol, mint egy hableány (adatközlő: *M. E. N. alias TirPunk Hableány*).

5. Meddig terjedhet a diákragadványnév határa?

A kategorizációs és elemzési problémákat feltáró részek, valamint a névhasználatot röviden bemutató leírás is a diákragadványnév mellett a személyjelölő szerkezet szerepét is hangsúlyozzák, így a fenti kérdést a diákragadványnév és a személyjelölő szerkezet felől is meg kell vizsgálni.

A ragadványnév és ezen belül a diákragadványnév a *dinamikus névfajtába* tartozik, főként sajátosságjelölő és affektív nevek, amelyek bármikor hozzákapcsolódhatnak a személyhez, és a névviselővel együtt változhatnak (Hoffmann 2008: 17). Így a névfajta magában hordja a változás, a terjedelem növekedésének lehetőségét. A nevek nyelvi felépítését, funkcióját, identitásjelölő szerepét, a névadási szokásokat, a selmeci hagyományokról szóló balekokításon és az egyetemi évek alatt a közösség tagjaként egyfajta „szocializáció-kulturalizáció” során tanulja meg az egyén. A folyamat részeként épül ki az egyén névkompetenciája, amely a mentális lexikonban tárolt nevekből absztrahálható sémákon, a névmodellen alapul (Reszegi 2018: 14). E séma azonban nem önmagában a diákragadványnevek jellemzőiből jön létre, mivel a vizsgált anyagban e neveknek

- nem határozható meg (proto)tipikus névelemszámuk (jelenleg 1-től 16-ig terjednek),
- nincs jellemző névrészük (ellentétben más névfajtákkal),
- nem jellemzi őket az igei összetevő kerülése, pl. *Csak Amerikában nem jártam még; Mindent lazán bezsákolok; Sanyika! Mennyé aludni?!*,
- nem egy nyelv szókincséből építkeznek, pl. *Patzer; Big Mike, Nazdarovje, avagy Hé Míster Alkohol; Édes élvezetek avagy a nem várt L'Oréal*,
- eltérhetnek saját koruk helyesírási normáitól, pl. *majomkirály; JaPánk, Én vagyok a Dancing Kvíín, avagy www.kuuussss.com*.

A névmodell inkább a 19. századi és a jelenkori személyjelölő szerkezetek ismeretéből jön létre, amelyek közös jegye, hogy a hivatalos névhez *vulgo* vagy *alias* szócskával a diákragadványnév kapcsolódik, pl. *P. E. vulgo Krokodil, G. Zs. alias Édes élvezetek avagy a nem várt L'Oréal*. Ebből következik, hogy bármeddig terjedhet a diákragadványnév határa, amíg a tipikus személyjelölő szerkezet kijelöli a szöveggörnyezetben, s abban főnévi szerepet betöltő előre csomagolt egységként működik.

Irodalom

- Bauko János 2009. *Ragadványnév-vizsgálatok kétnyelvű környezetben*. Konstantin Filozófusegyetem Közép-európai Tanulmányok Kara – Magyar Nyelvtudományi Társaság. Nyitra–Budapest.
- Boros Zsuzsanna 2004. *A miskolci egyetemisták diáknevei, az úgynevezett alias nevek*. Magyar Névtani Dolgozatok 192. ELTE Magyar Nyelvtudományi Intézet Névkutató Munkaközössége. Budapest.

- Fehér Krisztina 2002. A ragadványnevek lexikális szerkezetéről. *Magyar Nyelvjárások* XL: 75–85.
- Fehér Krisztina 2003. A ragadványnevek funkcionális szerkezetéről. *Magyar Nyelvjárások* XLI: 155–166.
- Fehér Krisztina 2004. Névelméleti alapvetések a magyar ragadványnév-kutatás első korszakában (1872–1957). *Névtani Értesítő* 26: 73–89.
- Hoffmann 1993. *Helynevek nyelvi elemzése*. A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének Kiadványai 61. Debrecen.
- Hoffmann István 2008. A személynévrendszerek leírásához. *Magyar Nyelvjárások* XLVI: 5–20.
- Kecskés Judit 2020a. Az *alias*-os személyjelölő szerkezet történeti és jelenkori példáinak kapcsolata. *Szellem és Tudomány* 11: 295–304.
- Kecskés Judit 2020b. A selmeci diákhagyományok leíró nevei. *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Philosophica* 24: Fasc. 1, 253–266.
- Kecskés Judit 2021. A nyelvi humor a 21. századi miskolci vulgókban és alias nevekben. In: Rási Szilvia – Domonkosi Ágnes – T. Litovkina Anna – Nemesi Attila László (szerk.): *A humor ösvényein*. Líceum Kiadó – Tinta Könyvkiadó. Eger–Budapest. 31–41.
- Kecskés Judit 2022. Újabb adalékok a *vulgó*-val kapcsolt történeti diákragadványnevekhez. *Névtani Értesítő* 44: 35–48.
<https://doi.org/10.29178/NevtErt.2022.3>
- Kis Tamás 1996. személynévek a szlengben. *Magyar Nyelvjárások* XXXIII: 93–104.
<https://mnytud.arts.unideb.hu/mnyj/33/szlnev.htm>
- Dr. Martos Gizella 1989. *Mezőkövesdi személynévek (1548–1683)*. Magyar Személynévi Adattárak 90. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége, Budapest.
- Mizser Lajos 1971. A diáknevekről. *Magyar Nyelvőr* 95: 40–42.
- Pais Dezső 1955. Egy tulajdonnévtani fogalom műszói megjelöléséhez. *Magyar Nyelv* 51: 222–223.
- Reszegi Katalin 2018. A tulajdonnevek jelentéstani szerkezete funkcionális kognitív keretben. *Magyar Nyelvjárások* 56: 5–23.
<https://doi.org/10.30790/mnyj/2018/01>
- Sarhema, Maria 2017. Structures and meanings of Finnish and Hungarian appellativized slang compounds. *Onoma* 52: 87–106.
<https://doi.org/10.34158/ONOMA.52/2017/5>
- Slíz Mariann 2012. Tulajdonnév és kategorizáció. *Magyar Nyelv* 108: 282–291, 400–410.
- Szabó T. Attila 1983. *Kolozsvár és Felek adóösszeírása 1750-ből*. Magyar Személynévi Adattárak 57. Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége, Budapest.
- Takács Judit 2018. Egy szóalkotási módról magyar és finn szlengszavak kapcsán. *Acta Universitatis de Carolo Eszterházy Nominata: Sectio Linguistica Hungarica /*

Az Eszterházy Károly Egyetem tudományos Közleményei. Tanulmányok a Magyar Nyelvtudomány Köréből 44: 47–57.

Tolcsvai Nagy Gábor 1996. A tulajdonnév jelentéstanáról egy névcsoport kapcsán. *Magyar Nyelvőr* 120: 319–325.

Tolcsvai Nagy Gábor 2008. A tulajdonnév jelentése. In: Bölcskei Andrea – N. Császi Ildikó (szerk.): *Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai (Balatonszárszó, 2007. június 22–24)*. A Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének Kiadványai 1. Budapest. 30–40.

Forrás:

Daloskönyv 2019. Bíbor Kiadó. Miskolc.

SUMMARY

How far can the limit of the student nickname extend? Linguistic analysis of student alias names related to traditions of the academy of selmec

The study investigates the scope (size/extension) limits of the student nicknames, used by student communities preserving the traditions of the Academy of Selmec (today: Banská Štiavnica, Slovakia) from the aspects of onomastic. The diachronic analysis is built on data from the 19th to the 21st centuries. The initial hypothesis of the study is that the increase in name range is due to the change in the communication needs of the community using these names and the combination of the naming (categorization) characteristics of the name variety. Therefore, it briefly presents the naming traditions of the 19th and 20th centuries: the origin of traditions, the communities that previously or currently still use these names and naming practice. The following sections point out the problems of categorizing proper name, and seek an answer to the question of how to measure the range of names, how it is possible to use oversized student nicknames as actual names in written and oral communication. And finally, the study draws the conclusion that the student names can extend as long as the special personal name marking structure connected to vulgo or alias designates it in the context.